



www.jrtr.org

*JOURNAL OF RECREATION AND TOURISM RESEARCH (JRTR) 2014, 1 (1)*

## AVRUPA BİRLİĞİ TURİZM DESTEK POLİTİKALARININ TÜRK TURİZM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

**Dr. Mine TEKİNDAG<sup>1</sup>**

<sup>1</sup>Gümrük ve Ticaret Bakanlığı AB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, *mntekindag@yahoo.com*

### ÖZET

Avrupa Birliği turizm destek politikalarının genelde Türk turizm sektörüne ve özelde ise konaklama işletmelerine ilişkin etkilerinin, turizm sektöründe yer alan kamu ve özel sektör temsilcileri tarafından nasıl algılandığının belirlenmesi ve söz konusu tarafların algıları arasında varsa farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının ortaya konulması çalışmanın amacını oluşturmuştur. Çalışma, Avrupa Birliği turizm destek politika uygulamalarını Türkiye'deki politika uygulamaları ve düzenlemelerle ya da diğer ülkelerle karşılaştırmaktan öte, sektördeki mevcut politika ve düzenlemeleri ortaya koyarak ve ilgili tarafların algısını ölçmeye odaklanmıştır. Bu amaçla, Türkiye'de turizm politikalarına yön veren Kültür ve Turizm Bakanlığı çalışanları ile turizm sektörünün doğrudan içinde olan turizm konaklama işletmecilerini temsilen turizm meslek örgütü üyelerine yönelik anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması, Bakanlık çalışanlarından 308, turizm meslek örgütü üyelerinden 85 kişinin katılımıyla toplam 393 kişiyle gerçekleştirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Turizm destek politikaları, Avrupa Birliği, turizm sektöründe aktörler.

### THE IMPACTS OF THE TOURISM SUPPORT POLICIES OF THE EUROPEAN UNION ON THE TURKISH TOURISM INDUSTRY

#### ABSTRACT

The objective of this research is to explore the perceptions of the public and private sector representatives regarding the impacts of the tourism support policies of the European Union on the tourism industry in general and specifically on the accommodation enterprises; and to determine whether the discrepancy, if any, between the perceptions of these parties is statistically significant. Apart from comparing the tourism support policies of the European Union with the current policies and regulations applicable in Turkey or with the current practices applicable in other countries, this Dissertation elucidates the current policies and regulations in the tourism industry and notably focuses on measuring the perceptions of the related parties. For that purpose, a questionnaire survey has been conducted with the participation of the relevant staff of the Ministry of Culture and Tourism and the members of the tourism occupational organizations representing the managers of the accommodation enterprises directly involved in the industry. This questionnaire survey has been conducted with the participation of 393 persons; 308 of which are the representatives of the Ministry of Culture and Tourism whereas 85 of which are from the occupational organizations of tourism representing the accommodation enterprises.

**Key Words:** Tourism support policies, European Union, actors of tourism industry

## 1. Giriş

Türkiye'nin en yakınındaki mevcut bölgesel bütünleşme olan Avrupa Birliği'nin dışında kalması söz konusu olmadığı için Türkiye, 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Ankara Anlaşmasını imzalayarak uyum sürecini başlatmıştır. Avrupa Topluluğu'na 1987 yılında tam üyelik için başvuran Türkiye, 1996 yılında Gümrük Birliğini gerçekleştirmiştir. Coğrafi açıdan stratejik bir konumda bulunan Türkiye'nin 2000'li yıllarda dünya pazarına açılma, dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları daha da artmıştır. Avrupa Birliği-Türkiye bütünleşme çabaları, Türkiye'nin aday ülke konumu, Birlik politikalarına ve uygulama araçlarına odaklanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Ayrıca, Türkiye turizm sektörüne yönelik ulusal politikalarını Birlik politikalarına uyumlu hale getirerek, sektörün AB sürecinden olumlu etkilenmesini sağlayabilecektir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı 2009-2012 yılı verilerine göre Türkiye'yi ziyaret eden toplam turist sayısının % 56'sı Avrupa Birliği üye ülke vatandaşlarından oluşmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,46686/23082013-giris-cikis-yapan-ziyaretci-yabanci-ve-vatan-.html>, 24.08.2013).

Bütünleşme süreci ve olası tam üyelik sonrasında Birlik üye ülkelerinden gelen turist sayısının artma potansiyeli dikkate alındığında Avrupa Birliği'nin Türk turizmi üzerindeki önemi daha iyi anlaşılabilir. .

Avrupa Birliği'nde turizm sektörü, Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYH) % 10'luk katkısı, 10 milyon kişiye ulaşan istihdam etkisi ve sektörde faaliyet gösteren 1,8 milyon işletme sayısı ile en önemli sektörlerden birisidir ([http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/background/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/background/index_en.htm), 10.11.2012).

Avrupa Birliği; turizm sektörünün dünya turizm arenasında rekabet gücünü artırmak amacıyla sektörel düzeyde

destekleyici politikaları mali ve teknik desteklerle birlikte uygulamaktadır. Doğrudan ve dolaylı kararlar, genellikle turizmde uzun dönemli amaçları kapsayan yapısal ve mali nitelikli uzun dönemli sonuçlar doğuran politika uygulamalarıdır. Bu nedenle üyelik sürecinde ve sonrasında turizm sektörünün rekabet gücünü artırıcı destek politikalarının incelenmesi, değerlendirilmesi ve buna ilişkin stratejilerin ortaya konulması gerekmektedir.

Türkiye'nin büyük beklentiler içinde olduğu turizm sektörü, uluslararası özelliği nedeniyle iletişim, yakınlaşma ve bütünleşme çabalarında öncü rol oynamaktadır. Bugüne kadar AB sürecinin turizm sektörüne etkileri ve sektörün bu süreçten etkilenme şekline yönelik çeşitli çalışmalar ve araştırmalar yapılmıştır. Avrupa Birliği süreci ve AB turizm destek politikalarının Türk turizm sektörüne etkileri konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu konuda ortak bir görüş olmadığı görülmektedir (Sivil, 2007, s.122-123; Ulu, 2010, s.107-119; Cünedioğlu, 2001, s.239-241; Paksoy, 2005, s.340-343).

Kuru (Kuru, 2005) yaptığı çalışma ile turizm seyahat acentesi çalışanlarının gözünden; AB üyeliğine verilen destekle, AB üyeliğinin sektöre sağlayacağı faydalar, sosyo-ekonomik faydalar, bireysel faydalar ve turizm işletmeleri açısından ortaya çıkaracağı faydalar arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Yapılan çalışma sonuçlarına göre, turizm seyahat acenteleri çalışanları, AB üyeliğine verilen destekle sektöre sağlanan yararlar ve sosyo-ekonomik faydalar arasında bir ilişki olmadığını, diğer taraftan üyeliğe verilen desteklerin, bireysel faydalar ve turizm işletmeleri için ortaya çıkabilecek faydalarla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Beken (Beken, 2007); turizm işletmecilerinin AB'ye bakış açısı, AB hibe fonları hakkındaki bilgi seviyeleri ve bu fonları en çok hangi alanlarda kullanmak istendiğini tespit etmeye yönelik olarak bir

çalışma yapmıştır. Araştırmaya katılan işletme yöneticilerinin turizm sektörü destek politikalarının önemli araçlarından birisi olan ve araştırmasının odak noktası olan AB fonları konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları, Türkiye’de sektöre yönelik olarak uygulanan benzeri fon uygulamalarından yeterince yararlanmadıkları, turizm destek politikaları anlamında yararlanmak istedikleri en önemli destek aracının eğitim ve mesleki alanındaki destekler olduğu tespitlerine ulaşılmıştır.

Avrupa Birliği’nin doğrudan ve dolaylı turizm destek politikalarının ve uygulamalarının incelenmesi ve değerlendirilmesi; Türk turizm sektörünün sezonluk etkilerden arınmış bir yapıya kavuşmasına, hizmet çeşitliliği ile rekabet gücünün artırmasına, çevreye duyarlı turizm hizmetlerinin gerçekleştirilmesine yönelik uygulamaların hayata geçirilmesine katkı sağlayabilir. Turizm sektöründe AB’ye uyum sürecinin yaratacağı etkilerin turizm sektöründeki ilgili taraflarca nasıl algılandığı, uyum sürecinin etkilerinin sektöre olumlu yansımalarını etkileyecek en önemli değişkenlerden birisidir. Bu nedenle çalışmanın ortaya koyduğu temel problem AB süreci ve AB turizm destek politikalarının Türk turizm sektörüne ve konaklama işletmelerine ilişkin etkilerinin turizm sektörünün ilgili taraflarınca nasıl algılandığının belirlenmesi ve tarafların algıları arasında farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının ortaya konulmasıdır.

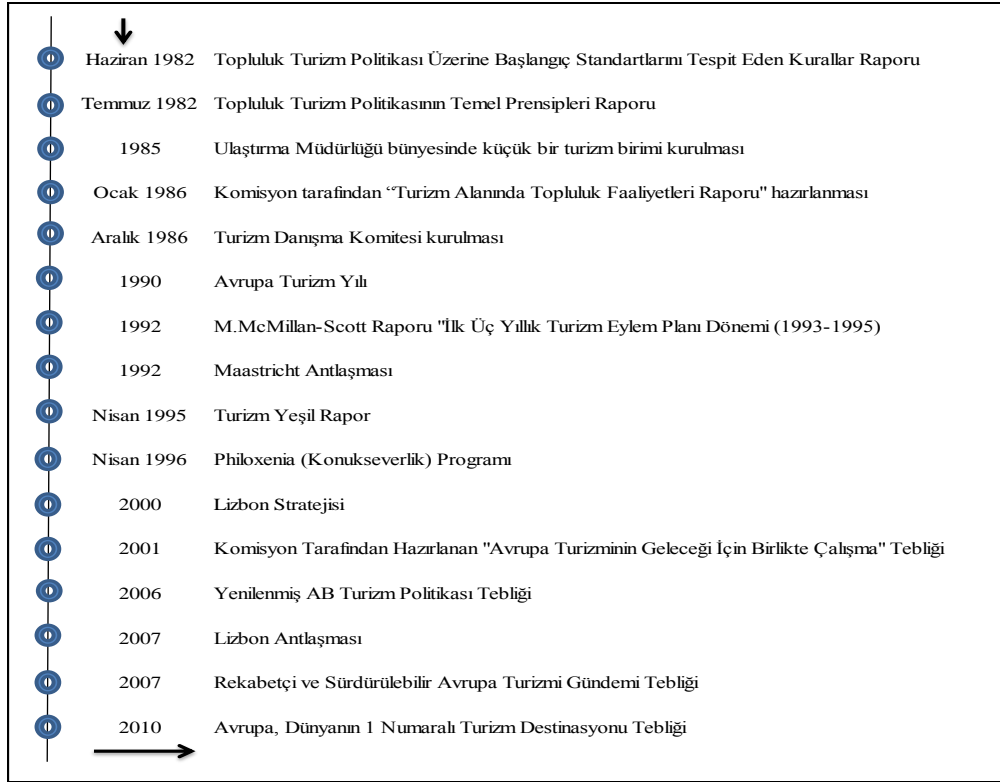
## **2. Avrupa Birliği’nde Turizm Politikaları**

Avrupa kıtasında turizmin geçmişi çok eskilere dayanmasına ve günümüz

dünya turizmi içerisinde en fazla payı almasına rağmen, Avrupa Birliği’ne ait köklü ve kapsamlı bir turizm politikasından söz edilemez. Avrupa Birliği’nde turizm alanındaki faaliyetler, daha ziyade turizm sektörü ile bağlantılı konular çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca AB’nin turizm konusunda hukuki bağlayıcılığı olan bir ortak topluluk politikası yoktur. Birlik ulaştırma, sosyal politika, çevre, vergilendirme, eğitim, rekabet, tüketicinin korunması gibi alanlarda turizm sektörünü dolaylı olarak ele almış, bir turizm politikası oluşturmada yavaş davranmıştır. Avrupa Birliği’nde ortak turizm politikasının bulunmamasının temel sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

- Avrupa Birliği üye sayısının artmasından ve coğrafi sınırların genişlemesinden kaynaklanan bölgesel farklılıkların oluşması, üye ülkelerin turizmden beklenti ve elde ettikleri gelir düzeyleri farklılaştırmaktadır.
- Turizm sektörü; ulaşım, çevre, istihdam, bölgesel politika vb. gibi birçok farklı faaliyet alanlarının ilgi alanına giren kararlar alınmasını gerektirmektedir.
- Birliğin organizasyon şemasında turizm sektörüne ilişkin özel bir birim yer almamaktadır.

Ancak, 1970’li yılların sonu ile 1980’lerin başı Avrupa’da turizm sektörünün ciddi atılımlarda bulunduğu ve böylece turizmin bir politika çerçevesinde ele alınması gerektiğinin farkına varıldığı dönemdir. Avrupa Birliği’nde turizm sektörüne ilişkin 1980 sonrası gelişmeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:



Şekil-1: Avrupa Birliği 1980 Sonrası Turizm Sektörüne İlişkin Gelişmeler<sup>1</sup>

**Kaynak:** Çeşitli kaynaklardan yararlanılarak çalışma için özel olarak hazırlanmıştır.

Turizm sektörüne ilişkin politikalarının uygulaması, Avrupa Komisyonu, Girişimcilik ve Endüstri Genel Müdürlüğü (DG Enterprise and Industry) tarafından yürütülmektedir. Topluluk çerçevesinde turizm politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması Turizm Birimi'nin sorumluluğu altındadır. Turizm Birimi, mevzuatın oluşturulmasında ve turizm hedefleriyle doğrudan örtüşme de turizm üzerinde etkisi olan konularda program ve politikaların işletilmesinde sektörün çıkarlarının korunmasını sağlamaktadır.

Avrupa Birliği turizm sektörünün dünya turizm arenasında rekabet gücünü artırmak amacıyla sektörel düzeyde

destekleyici politikaları mali ve teknik desteklerle birlikte uygulamaktadır. Turizm sektörüne ilişkin Avrupa Birliği'nde uygulanan politikaların sektörel etkileri doğrudan ve dolaylı olarak kendisini göstermektedir. Doğrudan ve dolaylı kararlar, genellikle turizmde uzun dönemli amaçları kapsayan yapısal ve mali nitelikli uzun dönemli sonuçlar doğuran politika uygulamalarıdır. Avrupa Birliği turizm politikalarını; turizme yönelik doğrudan politikalar ve çıkış amacı doğrudan turizm sektörü olmamakla birlikte turizm sektörünü etkileyen dolaylı politikalar Tablo 1'de özetlenmiştir.

**Tablo-1:** Avrupa Birliği'nin Turizm Sektörünü Etkileyen Politikaları

<b>Avrupa Birliği'nin Turizm Sektörüne Yönelik Doğrudan Politikaları</b>
Kültürel Turizmin Geliştirilmesi
Kırsal Turizmin Geliştirilmesi
Sosyal Turizmin Geliştirilmesi
Mesleki Eğitimin Desteklenmesi
Tüketici Olarak Turistlerin Bilgilendirilmesi ve Korunması
Turizmin Bölgesel ve Sezonluk Dağılımı
Turizm İstatistiklerinin Geliştirilmesi
Uluslararası Pazarda Avrupa Turizminin Tanıtımı
<b>Avrupa Birliği'nde Turizm Sektörünü Etkileyen Dolaylı Politikalar</b>
Fiziki Sınırların Kaldırılması
Ekonomik ve Parasal Birlik: Tek Para Kullanımı
Ulaştırma Politikası
İstihdam Politikası
KOBİ Politikası
Mali Kaynaklı Destek Politikaları: Bölgesel Kalkınma
Katma Değer Vergisi Oranlarının Standartlaşması
Rekabet Politikası
Çevre Politikası

**Kaynak:** Avrupa Birliği Politikalarından Özetlenmiştir.

## **2.1. Avrupa Birliği'nin Doğrudan Turizm Sektörüne Yönelik Politikaları**

**Turizm İstatistiklerinin Geliştirilmesi:** Turizm istatistiklerinde standardizasyona gitmek ve istatistiki bilgileri belli bir yerde bir araya getirmek Avrupa Birliği'nin en önemli hedeflerinden biridir. Çünkü turizm sektöründe başarı ve rekabet için temel faktörlerden biri, doğru bilgi ve istatistiklerdir.

Turizm alanında istatistiklerinin geliştirilmesi ve uyumlaştırılması için belirli direktif ve komisyon kararları çıkarılmıştır. Bu konuda en son yürürlükte olan karar, Avrupa Birliği turizm istatistik bilgilerinin işlenmesi ve yapısıyla ilgili olarak Ekim 2011 tarih ve 2011/1051 sayılı Avrupa Komisyonu Kararı ve 2011/692 nolu Uygulama Yönetmeliğidir (RPA Volume 1, 2012, s. 39-40).

**Mesleki Eğitimin Desteklenmesi:** Avrupa Birliği'nde mesleki eğitim standartların belirlenmesi ile ilgili önemli düzenleme Konseyin 1985/368 sayılı mesleki eğitim yeterliliklerin karşılaştırılmasına ilişkin yasal düzenlenmedir. Bu düzenlemenin temel amacı çalışanlara mesleki yeterliliklerini daha iyi kullanarak diğer üye ülkelerde işgücüne katılım fırsatı sunmaktır (Decision 1985/368, 1985, s.57).

Bu amaca ulaşmak için düzenlemede önerilen sistem çeşitli alanlarda iş tanımları yapılarak, bu tanımlar ile üye ülkelerde yeterlilik karşılaştırmasına ilişkin bilgilerin topluluk düzeyinde şirketler, çalışanlar ve kamu otoritelerine sunulmasıdır. Komisyon ve üye ülkeler, öncelikle nitelikli çalışanların mesleki standartların tanımlanması konusunda çalışmıştır. Bu çalışmayla işgücü hareketliliğinin fazla olduğu 19 sektörde 219 mesleki eğitim yeterlilik tanımlanmasının

yapılması hedeflenmiştir (Communication 2007/608, 2007, s.2-3).

Avrupa Birliği eğitim ve mesleki eğitim becerilerinin geliştirilmesi için pek çok topluluk programı uygulamaktadır. Topluluk programları içerisinde eğitimle ilgili en önemli program, Hayatboyu Öğrenme Programı'dır. Hayatboyu öğrenme programı; okul öncesi, üniversite eğitimi, mesleki eğitim, yetişkin eğitiminin her alanını kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır. Program; Comenius (Okul Eğitimi), Erasmus (Yüksek Öğretim), Leonardo da Vinci (Mesleki Eğitim) ve Grundtvig (Yetişkin Eğitim) olarak adlandırılan dört programla, ortak konulu bir programdan oluşmaktadır.

**Turizmin Bölgesel ve Sezonluk Dağılımı:** Avrupa Birliği'nin turizm sektörüne ilişkin önemli konularından birisi de turizm sektöründeki sezonluk etkilerin giderilmesidir. Eurostat'ın 2009 verilerine göre Avrupalıların neredeyse yarısı tatillerini Temmuz-Eylül döneminde yapmaktadır (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, 05.06.2013).

Avrupa Birliği tarafından turizm sektöründeki sezonluk etkilerin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak uygulanan girişimlere örnek olarak "EDEN- Avrupa Mükemmellik Destinasyonları" ve "50.000 Turist Girişimi"nden bahsedilebilir.

EDEN Mükemmeliyet Destinasyonları Girişimi: Topluluk girişimi olarak 2006 yılında uygulanmaya başlayan girişim adını "Avrupa Mükemmeliyet Destinasyonlarının (European Destinations of Excellence-EDEN)" baş harflerinden almıştır. Girişimin temel amacı, gelişmekte olan turizm bölgelerini ve sürdürülebilir turizmi teşvik etmektir. Girişim bu amaca ulaşmak için 2007 yılından itibaren yarışma usulü ile AB Komisyonu ve ilgili taraflarca belirlenmiş olan tematik alan çerçevesinde AB üye ülkeleri ve aday ülkelere gelen teklifleri değerlendirerek o yılın "Turizm Mükemmeliyet Destinasyonları"ni ilan etmektedir.

50.000 Turist Girişimi: Bu girişimin temel amacı, düşük sezonlarda AB ve AB dışı ülkelerle turist hareketliliğini sağlayarak hava ulaşımı ve otel kapasitesi kullanımını artırmaktır. Girişim, 2013 döneminde pilot uygulamayla başlamıştır. Bu aşamada Arjantin, Brezilya ve Şili ile varılan mutabakat kapsamında AB'den bu ülkelere 25.000, bu ülkelere AB üye ülkelere 25.000 turist ziyaretinin yapılması planlanmaktadır.

**Tüketici Olarak Turistlerin Bilgilendirilmesi ve Korunması:** Avrupa Birliği tüketici politikasının turizmi etkileyen temel eylem alanları; tüketiciyi koruma standartları ve ürün hakkındaki bilgilendirme şeklinde iki başlık altında toplanabilir. Avrupa Birliği'nde turist hakları, genel olarak tüketici hakları kapsamında koruma altına alınmaktadır (Çiçek ve Özgen, 2010, s.145). Avrupa Birliği tarafından doğrudan turist haklarına ilişkin olarak çeşitli Komisyon kararları, yönetmelikler ve yönergeler mevcuttur.

Tüketici sözleşmeleri: Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi tarafından 25 Ekim 2011 tarihinde kabul edilen Tüketici Hakları Yönergesi (2011/83) ile uzaktan satışlarda tüketicinin email, internet veya telefonla satış öncesinde detaylı bir şekilde bilgilendirilmesi, satış sonrasında sözleşme belgelerinin tüketiciye ulaştırılması teminat altına alınmaktadır (Directive 2011/83, 2011, s. 1).

Paket Tur, Seyahat ve Tatil Sözleşmeleri: 90/314 sayılı AB Konseyi yönergesine göre paket tanımı en az iki satışı içeren ve sunulan hizmetin 24 saati aştığı veya bir gecelemeyi geçtiği satışları ifade etmektedir. Buna göre; aynı paket turun farklı unsurlarına uygulanacak aynı faturalama, bu yönergenin organizatör veya perakendeciye getirdiği yükümlülükleri ortadan kaldırmamaktadır (Directive 90/314, 1990, s.60).

Organizatör veya perakendeci tarafından tüketiciye sağlanan paketin fiyatı

ve tüm diğer şartların sözleşmeye uygulanmasında herhangi bir tanımlayıcı unsur, yanıltıcı bilgi içermemelidir. Tüketiciye bir broşür verildiğinde, bu broşür, hem fiyat hem de ilgili yeterli bilgiyi okunaklı, anlaşılır ve doğru olarak vermelidir.

Otellerde Yangın Güvenliği: 22 Aralık 1986 tarihli Konsey önerileri üye ülkelerde faaliyet gösteren mevcut otellerdeki minimum yangın güvenliği koşullarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu konuda teknik yönetmeliği içeren set, bir oteldeki yangın güvenliği konusunda ilgili tüm ayrıntıları içermekte olup yangın çıkışları, yapı özellikleri, dekorasyon ve kaplama malzemesi, aydınlatma, ısıtma, havalandırma sistemi, yangınla mücadele, alarm ve uyarı cihazları, güvenlik önlemleri başlıklarından oluşmaktadır (Recommendation 86/666, 1986, s.60).

#### **Kültürel Turizmin Geliştirilmesi:**

Avrupa; tarihsel geçmişi, kültürel varlığı ve uluslararası kültürel ziyaretçi akımı ile önemli kültürel destinasyonlardan birisidir. Avrupa Birliği Girişimcilik Genel Müdürlüğü tahminlerine göre AB turizm hareketlerinin yaklaşık olarak % 40'lık bölümü kültürel turizm faaliyetlerinden oluşmaktadır (<http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism>, 08.06.2013).

Avrupa mirası ve daha genel olarak Avrupa Kültürü, turizmin en eski ve en önemli yaratıcılarından biri olarak kabul edilir. Turizmin toplumların birbirlerini tanıma ortamı sağlaması ve Avrupa kimliğinin oluşturulmasındaki katkısının yanında, kültür turizminin sektör açısından önemli bir gelir girdisi olduğu da fark edilmiştir. Avrupa Birliği bu kapsamda günümüze kadar Kaléidoscope (1991-1996 ve 1996-1999), Ariene (1997-1999), Raphael (1997-1999), Kültür 2000 Programı ve Kültür Programı'nı (2007-2013) uygulamıştır.

#### **Kırsal Turizmin Geliştirilmesi:**

Turistik talepteki farklılaşma ve Avrupa dışındaki turistik ürünlerin rekabet gücünün artmasıyla birlikte, yeni ve nitelikli farklı

turizm ürünleri sunma zorunluluğu, üye ülkeleri kırsal turizme ve bu alandaki turistik ürünlere yöneltmiştir (Karakucak, 1991, s.45).

Avrupa Birliği ülkelerinde tarım ve kırsal kalkınma politikaları, Topluluk Tarım Politikası (Common Agricultural Policy-CAP) çerçevesinde AB Komisyonu Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü tarafından uygulanmaktadır. Kırsal turizmin geliştirilmesi doğrudan AB tarım ve kırsal kalkınma politikaları ile ilişkilidir (RPA Volume 1, 2012, s.26).

Topluluk Tarım Politikasının dört temel stratejisi içerisinde yer alan "Kırsal Ekonomilerde Çeşitliliğin Teşvik Edilmesi ve Kırsal Bölgelerde Yaşam Kalitesinin Artırılması" başlığı altında kırsal turizm 2007-2013 dönemi hedefleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Council Decision 2006/144, 2006, s.26-27):

- Turizm sektörüyle bağlantılı olarak gençlerin mesleki eğitimi,
- Kırsal bölgelerde turizmin ekonomi açısından temel büyüme potansiyeli olan sektör olması nedeniyle, bu bölgelerde kültürel ve doğal miras alanlarının oluşturulması ve turizm sektörünün teşvik edilmesi,
- Özellikle küçük ölçekli turizm işletmelerinde konaklayan turist sayısı ve geceleme sayısının artırılması ve çiftlik turizmi faaliyetlerinin desteklenmesi için rezervasyon, promosyon, pazarlama, eğlence faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine yönelik hizmet tasarımı gibi faaliyetlerde bilgi teknolojilerinin kullanımının artırılmasıdır.

Topluluk tarım politikası içerisinde belirtilen bu hedefler, temel olarak kırsal alanlarda turizm sektörü ve benzer sektörlerle ekonomide çeşitliliği artırmayı amaçlamaktadır. Ancak, temel gelir kaynağı sadece tarımsal faaliyet olan kırsal bölgeler çok da gelişmiş durumda değildir. Bu durum

özellikle Doğu Avrupa bölgesinin yoğunlukta olduğu AB üyesi ülkelerde belirgin olarak görülmektedir (Ecorys, 2010, s. 44).

#### **Sosyal Turizmin Geliştirilmesi:**

Avrupa Birliği, gençlerin, yaşlıların, engellilerin ve gelir düzeyi düşük insanların sezon dışında tatil yapmasını teşvik ederek turizm hareketlerine katılmalarını sağlayarak sosyal turizmi geliştirmeye çalışmaktadır.

Avrupa Birliği, sosyal turizm, gençlik turizmi, kırsal ve kültürel turizm gibi alternatif turizm çeşitlerini geliştirerek ve üye ülkelerin tatil zamanlarının yıl içinde dağılmasını sağlayarak turizmin bölgesel ve mevsimsel dağılımının iyileştirilmesini de amaçlamaktadır. Bu programların bazıları çok yıllık programlar şeklinde uygulanırken, bazıları da pilot uygulama aşamasında olan girişimlerdir.

Avrupa Birliği açısından turizm sektörü için önemli turizm araçlarından birisi olarak görülen üçüncü yaş turizmi uygulamaları, AB'nin nüfus yapısıyla da ilgilidir. 2005 verilerine göre AB nüfusunun yaklaşık olarak % 30'luk kısmı 50 ve üzeri yaş grubu kişilerden oluşmaktadır (<http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism>, 07.06.2013).

Bu veri bile tek başına bu tür uygulama araçlarının turizm sektörü açısından önemini ortaya koymaktadır.

**CALYPSO Programı:** Program, dar gelirli Avrupa vatandaşlarının hayat kalitesini arttırmayı amaçlayan bir girişimdir. Bu girişim, bir yandan Avrupa'nın tatil mekânlarına seyahat edemeyen insanlara bu olanağı sağlamayı hedeflerken, diğer yandan da ölü turizm sezonunun durgunluğunu hafifleterek yerel ekonomilere destek olmayı amaçlamaktadır. Sosyal turizmin amacı, dar gelirli vatandaşların seyahat etme olanağını artırmak için destek vermektir. Calypso aşağıda belirtilen dört hedef kitleyi desteklemeyi amaçlamaktadır:

- 18 ve 30 yaş arasındaki imkânları kısıtlı gençler,

- Mali ve diğer konularda imkânları sınırlı aileler,
- Engelliler,
- Seyahat etme imkânı olmayan veya seyahat hazırlığını karmaşık bulan 65 yaş üstü ve emekliler.

Calypso seyahati desteklemenin yanı sıra sağlık, yaşlılık, gençlik, sosyal bütünleşme ve Avrupa kimliği bilincinin oluşması kavramlarıyla da yakından ilgilidir (<http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/files/docs/calypso,07.06.2013>).

Ayrıca, Avrupa'da gençlere yönelik gençlik kartı sağlanarak ucuz seyahat imkânı yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Gençlere yaş gruplarına göre tren, otobüs ve deniz taşımacılığında önemli oranda indirimler uygulanmaktadır.

## **2.2. Avrupa Birliği'nin Turizm Sektörünü Etkileyen Dolaylı Politikaları**

Turizm sektörünün ulaşım, hareket serbestliği, çevre ve bölgesel politika gibi birçok farklı disiplinlerle etkileşim halinde olmasından dolayı turizm sektörüne ilişkin Birlik ortak bir politika oluşturamamış olup turizm sektörü için doğrudan ya da dolaylı politikalarla karar almaya çalışmıştır.

**Çevre Politikası:** Çevre sorunları, su kirliliği, hava kirliliği, küresel ısınma ve iklim değişiklikleri, ozon tabakasının tahribi, asit yağmurları, toprak kirliliği, kıyı kirliliği, gürültü kirliliği, görüntü kirliliği, bitki/hayvan türlerinin ve ormanların yok olması gibi pek çok sorunu kapsamaktadır. Bu açıdan turizm, geleceği çevreye bağlı olmasına rağmen, ekolojik dengenin bozulmasının temel nedenlerinden birisidir. Deniz ve göl kıyılarının tahribi, yığılma ve aşırı kalabalıklaşma, tarım alanlarının ve ormanların yok edilmesi, yerel kültürün yok edilmesi, doğal ve tarihsel zenginliklerin yok edilmesi gibi bir çok sorunun temelinde turizm yatmaktadır (Kınacı vd., 2011, s.24-41).



Çevresel etkiler turizm talebini etkileyen en önemli unsurlardan birisidir. Eurobarometer'in araştırma sonuçları AB vatandaşlarının % 32'nin tatil yeri seçiminde çevresel etkilere göre seçim yaptığını göstermektedir. Çevrenin bu tür etkisinin yanında elbette turizm sektörünün de çevre üzerinde olumlu/olumsuz etkileri söz konusudur (RPA Volume 1, 2010, s.23).

Avrupa'da çevresel sorunların artması, Avrupa Birliği'nin ortak bir çevre politikası geliştirmesi ve Birlik düzeyinde önlemlerin alınması ihtiyacını doğurmuştur.

Turizm sektörünün yukarıda sayılan olumsuz etkileri, 2010 yılında Komisyon tarafından kabul edilen *Avrupa, Dünyanın 1 Numaralı Turizm Destinasyonu Tebliği'nin* öncelikleri içerisinde yer almaktadır. Turizm sektöründe uzun dönemde sürdürülebilir kalkınmayla doğrudan bağlantılı bir şekilde rekabetçiliği teşvik etmeyi amaçlayan AB, bu hedefe ulaşılabilmesi için dört öncelik alanı belirlemiştir. Bunlar içerisinde yer alan "Sürdürülebilir, Sorumlu ve Yüksek Kaliteli Turizm Sektörünün Desteklenmesi" öncelik alanı çevresel etkilerin giderilmesini ortaya koyan alt hedefleri aşağıdaki gibidir (Communication 2010/352, s. 10):

- Doğal kaynakların sorumluluk prensipleri ile kullanımının teşvik edilmesi,
- Turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin dikkate alınması (atık üretimi, bioçeşitlilik, kara ve su kaynakları üzerinde çevresel baskılar),
- Turizm alanlarının doğal ve kültürel bütünlüğünün ve kültürel mirasın korunmasıdır.

#### **Fiziki Sınırların Kaldırılması:**

Avrupa Topluluğu'nun beş üye ülkesi (Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Luxemburg) tarafından Luxemburg'un Schengen kasabasında, sınır kontrollerinin kaldırılmasına dair 14 Haziran 1985'de Schengen Anlaşması imzalanmış ve anlaşma 19 Haziran 1990'da onaylanmıştır. Daha

sonra diğer Avrupa Birliği üye ülkelerin katılımıyla Schengen Müktesebatı'nın uygulandığı ülkelerin sayısı yirmi beş olmuştur. AB üyesi olan İrlanda ve Birleşik Krallık istisna olarak kendi istekleri ile Schengen alanına katılmak istememişlerdir. Avrupa Birliği'ne 1 Temmuz 2013 tarihi itibarıyla üye ülke olarak katılan Hırvatistan'da Schengen alanına dâhil olmamıştır.

Ancak, Avrupa Birliği'nde iç sınırlarda serbest dolaşım hakkı, dış sınırlarının korunması problemini beraberinde getirmiştir. Bu sorunu çözmeye düşüncesi Avrupa Birliği'nde sınır yönetimine yeni bir yaklaşımı da (Entegre Sınır Yönetimi) ortaya çıkarmıştır. Birliğin dış sınırlarında sıkı kontrol politikası Avrupa Birliği ülkelerinin sınır kontrolünde ortak hareket etmesinin yanı sıra, insan haklarını da göz önünde bulundurarak, yolcu ve eşya dolaşımının kolaylaştırılmasını sağlayan istihbarat ve risk analizi sisteminin kullanılmasını sağlamıştır (Akman ve Kılınc, 2010, s.27).

**Tek Para Kullanımı:** Avrupa Birliği ülkelerin bütünleşme sürecinde, ekonomik anlamda bir üstünlük sağlamak ve bu anlamda ekonomiyi geliştirmek adına ortak para birimine geçmek önemlidir. Bu kapsamda; ortak para birimi olan Euro, 1 Ocak 1999 tarihinde kaydi para şeklinde kullanıma girmiş, 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren banknot ve madeni para şeklinde tedavüle çıkarılmıştır (Sezgin, 2004, s. 145).

Euro, Avrupa Birliği'nin 28 AB üye ülkesinden 17'si ile üç Avrupa ülkesinin resmi para birimi olarak kullanılmaktadır. İngiltere, Danimarka ve İsveç, son olarak Hırvatistan ortak para birimi olan Euro'ya geçmemiştir.

Turizm sektörü uluslararası hareketler nedeniyle, tek para işlemlerinden olumlu olarak etkilenecek bir sektör olup, sektörde döviz hareketlerinden kaynaklanan riskler de ortadan kalkabilecektir. Euro'nun tek para birimi olarak kullanımının etkileri aşağıda özetlenmiştir (Karabulut, 1998, s. 29–30):

- Aynı turizm merkezlerine yönelik standart fiyatlamalarla farklı fiyat uygulamasının ortadan kalkması,
- İşletmelerin kur farkı giderlerinin azalması,
- Rekabete bağlı olarak seyahat fiyatlarında aşağıya doğru hareketin hızlanması,
- Acente komisyonlarında düşüş beklentisi
- Tek merkezli rezervasyon ve fatura uygulamasının seyahat sistemindeki hantallığının azaltılması,
- Yönetim giderlerinin düşmesidir.

Tek para siteminin üye ülkeler açısından ekonomik olarak avantajları söz konusudur. Bunlar kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir (El-Agraa, 2004, s.152).

- Ticari ilişkilerde kur farkı kayıplarından kaynaklanan kayıplar en aza inecektir.
- Birlik, Dolar ve Japon Yeni’i ile rekabet edebilir bir parasal güce kavuşacaktır.
- Finansal yönetim maliyetleri azalacaktır.

**Katma Değer Oranlarının Standartlaşması:** Avrupa Birliği’nde 2000 yılına kadar katma değer vergisi (KDV) sistemi üzerine uygulanan politikalar yetersiz kalmıştır. Komisyon 2000 yılında KDV stratejisi değiştirerek uygulanabilir ve tutarlı strateji olarak adlandırılan strateji dört temel hedefe dayandırılmıştır (Alganer ve Yılmaz, 2010, s.156):

- Yürürlükteki KDV kurallarının basitleştirilmesi,
- Yürürlükteki KDV kurallarının modernizasyonu,
- Yürürlükteki kuralların daha eşit uygulanması,
- Daha güçlü “idari işbirliğinin” sağlanmasıdır.

Günümüze kadar yapılan düzenlemeler, söz konusu edilen dört hedefe ulaşmak amacıyla halen sürdürülmektedir. KDV stratejisinin önceliklerini güncellemek ve yeniden gözden geçirmek amacıyla,

20.10.2003 tarihinde bir rapor yayımlanmış ve “İç Pazar İçin Basitleştirilmiş Mevzuat (SLIM)” kabul edilmiştir. Avrupa Birliği, KDV mevzuatının en önemli son belgesi ise 2006/112 sayılı KDV Yönergesidir. Söz konusu yönerge mevzuatın tek parça haline gelmesini sağlayan çeşitli hükümleri bir araya getirmek suretiyle altıncı KDV Yönergesinde önemli değişiklikler yapmıştır (Alganer ve Yılmaz, 2010, s.150-156).

Bu yönergenin 97. maddesine göre üye ülkelerde uygulanan standart KDV oranı 2010 yılı sonuna kadar % 15’in altında uygulanamayacağı belirtilmiştir. 2006/112 sayılı yönergeye ek olarak yapılan 2010/88 Yönergenin 1. Maddesine yapılan düzenlemeyle bu süre 2015 sonuna kadar uzatılmıştır (Directive 2006/112, s. 23 ve Directive 2010/88, s. 1).

**Ulaştırma Politikası:** Avrupa Birliği Komisyonu içerisinde ulaştırma politikasının uygulanmasından Hareketlilik ve Ulaştırma Genel Müdürlüğü sorumludur. Ulaştırma, turizm endüstrisinin de yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Ulaştırma altyapısı AB içerisinde bütün bölgelere girişi sağlayarak, bölgesel farklılıkların azaltılması anlamında önemli katkılar sağlamaktadır.

Avrupa Topluluğu Komisyonu, 1957’de imzalanan Roma Anlaşması ile üç alanda ortak politika oluşturma konusunda anlaşmıştır. Bunlar dış ticaret, tarım ve ulaştırma’dır. Roma Anlaşması’nın 74. ve 84. maddeleri arasındaki maddeler ulaştırma ile ilgilidir. Avrupa Birliği ulaştırmasına ilişkin somut gelişmeler, ulaştırma ağının geliştirilmesi yönünde kararların alındığı 1993 yılındaki Maastricht Anlaşması ile başlamıştır.

Avrupa Birliği’nde 1990’larda ulaştırmaya yönelik kaygıların (karayolu taşımacılığının artması, trafik kazaları, çevre kirliliği vb.) artmasıyla birlikte ulaştırmaya ilişkin politikaların gerçekleşmesi de hız kazanmıştır. Bu nedenle, Avrupa Birliği sağlıklı mali yapıya sahip dengeli ve sürdürülebilir bir ulaştırma politikası

oluşturmak istemiştir. Bunun için öncelikle mevzuatın uyumlaştırılması, liberalleştirme, çok türlü ulaştırmanın geliştirilmesi, altyapının ve akıllı ulaştırma sistemlerinin geliştirilmesi gibi konular üzerinde çalışılmıştır.

Ulaşımın turizm sektörüyle de doğrudan ilişkili temel amacı; hava, kara, deniz ve tren yolu ulaşımını kullanan tüketicilerin korunmasını sağlamaktır. Bu konuda topluluk içerisinde aşağıda sıralanan çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır (RPA Volume 1, 2012, s.33-34):

- Uçuş İptali ve Tehiri Yönetmeliği (Regulation 2004/261).
- Engellilerin Hava Yolu Ulaşımı Yönetmeliği (Regulation 2007/1107).
- Tren Yolu Seyahat Yolcu Hakları Yönetmeliği (Regulation 2010/1177).
- Deniz Yolu Seyahat Yolcu Hakları Yönetmeliği (Regulation 2010/1177).
- Otobüsle Seyahat Yolcu Hakları Yönetmeliği (Regulation 2011/181).

İlgili yönetmeliklerin tamamı yolculara erteleme, tehir, kayıtlı bagaj kayıpları ve engellilerin uygun koşullarda seyahatiyle ilgili problemlerin oluşması durumunda kayıpların telafisine yönelik düzenlemeleri içermektedir. Ayrıca yolcular için Temel Haklar Sözleşmesi (2000/364), Avrupa Birliği Tüketici Hakları düzenlemeleri ve Paket Tur Yönergeleri (90/314) düzenlenmiştir.

### 3. Yöntem

Araştırmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Betimsel araştırma, geçmişte ve var olan bir olayı nicel (sayıları kullanarak) ya da nitel (bir birey ya da grubun özelliklerini ortaya koyarak) yönden betimleyen ve tanımlayan araştırma türüdür (McMillan ve Schumacher, aktaran Balcı, 1989, s.412-413).

Çalışmada; kamu ve özel sektör temsilcilerinin “Avrupa Birliği süreci ve AB turizm destek politikalarının turizm sektörüne

ve konaklama işletmelerine etkileri” konusunda algıları tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırmanın hipotezi olan “ tarafların algıları arasında farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı” test edilmiştir. Bu amaçla demografik sorular dışında beşli Likert ölçeği kullanılmıştır.

### 3.1. Araştırma Grubu

Araştırma için kamu ve özel sektörün temel uygulayıcıları olarak rol alan iki taraf içerisinde seçilen örneklem grubu aşağıda verilmiştir:

1. Politika yapıcı: Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın seçilen ilgili birimlerinin yönetici, uzman, kontrolör, müfettiş ve mühendis pozisyonunda çalışan elemanları,
2. Sektör temsilcileri: Turizm sektörünün sivil toplum kuruluşu niteliğinde olan meslek örgütü üyeleridir.

Araştırmada örneklem seti oluşturabilmek amacıyla olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde örnekleme niteliği ve büyüklüğü araştırmacının istekleri tercihleri ve değerlendirmeleri ışığında keyfi olarak belirlenir. Seçim olasılıklı olmayan örnekleme yöntemine göre yapıldığı için hata ortaya çıkabilir. Bu hata payı evreni oluşturan bütünden araştırmanın amacına bağlı tabakalar oluşturularak ve oluşturulan her tabakanın evren içindeki oranına göre birim seçilerek belirli ölçülerde giderilmeye çalışılır. Tabakalandırma coğrafi bölge, yaş, sosyal sınıf, eğitim kriterleri kullanılarak yapılabilir (Özmen, 1999, s.35).

Bakanlık Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı yetkilileriyle görüşmeler ve değerlendirmeler sonucunda seçilen birimlerden tabakalandırma yöntemi örneklem seti oluşturulmuştur.

Araştırma içerisinde yer alan ikinci hedef grup, sektöre ilişkin politikaların etkilerini doğrudan izleyen meslek

örgütlerinin üyeleridir. Türkiye Otelciler Federasyonu'na bağlı olarak faaliyet gösteren toplam 20 meslek örgütü için (2011 verileriyle üye sayısı tesis bazında 1766'dır) yaklaşık olarak en az 4 anket sayısı ile toplam 80 anket uygulaması planlanmıştır. Bu amaçla meslek örgütleri vasıtasıyla 125 üyeye email vasıtasıyla anketler ulaştırılmıştır. Sonuç olarak, anket uygulamasının Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın seçilen ilgili birimlerinde görevli yöneticiler ile uzman, kontrolör, müfettiş ve mühendis pozisyonunda çalışan en az 224 kişi ve turizm konaklama işletmeleri meslek örgütlerinin üyelerinden en az 80 kişinin katılımıyla toplam olarak en az 304 kişiyle gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

### 3.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırma kapsamında veri toplamak için anket formu kullanılmıştır. Aşağıdaki bölümde anket geliştirilme süreci, evren ve örneklemin belirlenmesi, verilerin toplanması ve analiz edilmesine ilişkin detaylar açıklanmıştır.

Araştırma amacıyla üç sayfalık bir anket hazırlanmıştır. Anketin birinci bölümü, anketi dolduran kişiye ilişkin cinsiyet, yaş, turizm sektöründeki deneyim, eğitim durumu ve yabancı dil bilgisini ortaya koyan demografik sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölüm, AB süreci ve AB turizm politikalarının turizm sektörüne etkilerini, üçüncü bölüm söz konusu politikalarının turizm konaklama işletmelerine etkilerine ilişkin algıları tespit etmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Anketin ikinci ve üçüncü bölümü; Türkiye'nin AB üyelik sürecinde uygulamak zorunda olduğu, turizmi doğrudan ve dolaylı olarak etkileyecek olan turizm destek politikalarının olası sonuçlarına odaklanmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde AB süreci ve AB turizm destek politikalarının

turizm sektörüne ve turizm konaklama işletmelerine etkileri konusunda verilen ifadeler, AB'nin turizmi etkileyen politikalarıyla uyumlu bir şekilde düzenlenmiştir. Ankette, AB kapsamında uygulanan doğrudan ve dolaylı turizm destek politikalarının olası sonuçlarının araştırmanın amacına uygun olarak sektör ve turizm konaklama işletmeleri üzerinde "olumlu etkileri olacağı ve bunun sonucunda belirtilen alanda iyileşme/artış/gelişme" sonuçlarını ortaya çıkaran kapalı uçlu ifadeler yer verilmiştir. Anketin bütünü itibarıyla açık uçlu soru kullanılmamıştır. Pilot uygulamasından sonra son halini alan anket çalışmasında "AB süreci ve AB turizm destek politikalarının turizm sektörüne ve turizm konaklama işletmelerine etkileri" konusunda kullanılan ifadeler, Avrupa Birliği doğrudan ve dolaylı turizm politikalarıyla uyumlu bir şekilde düzenlenmiştir.

Anketin demografik sorulara ilişkin birinci bölümü dışında, ikinci ve üçüncü bölümün tamamında beşli Likert ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekte katılımcıların ifadelerini "1-Hiç Katılmıyorum", "2-Katılmıyorum", "3-Kararsızım", "4-Katılıyorum", "5-Tamamen Katılıyorum" seçenekleri ile cevaplaması beklenmiştir.

Pilot uygulama sonuçlarına göre, anketin ikinci bölümden 4 madde çıkarılmıştır. Araştırma anketi; demografik özelliklere ilişkin beş, AB turizm destek politikalarının turizm sektörüne ilişkin etkilerinin/sonuçlarının ifade edildiği yirmi ve konaklama işletmelerine ilişkin etkilerinin/sonuçlarının ifade edildiği yirmi soru olmak üzere toplam kırk beş sorudan oluşmuştur.

### 3.3. Verilerin Toplanması

Anket uygulaması, Kültür ve Turizm Bakanlığı düzeyinde Strateji Geliştirme Başkanlığı koordinasyonu ve denetimiyle Mart-Mayıs 2013 döneminde gerçekleştirilmiştir. Başkanlık tarafından deneklere dağıtılan anket formları,

doldurularak Başkanlığa geri ulaştırılmıştır. Turizm meslek örgütleri ile telefonla yapılan görüşmeler sonucunda anket formları ilgili kişilere elektronik posta ile gönderilmiş ve anket formlarının ilgili kişilerce doldurulması sağlanmıştır.

Bakanlığın ilgili birimlerine gönderilen 400 anketten 323 tane, meslek örgütü üyelerine gönderilen 125 anketten 102 tane anket geri dönüşü sağlanmıştır. Bu anketlerden doldurulmayanlar, eksik ve yanlış doldurulanlar ayıklanmış, Bakanlık düzeyinde 308, meslek örgütleri düzeyinde ise 85 anket olmak üzere toplam 393 anket analize uygun bulunmuştur.

### 3.4. Verilerin Analizi

Çalışmanın yapısına bağlı olarak Bakanlık ve Meslek Örgütü verileri ayrı ayrı dosyalarda tasnif edilmiştir. Turizm ilgili tarafları AB süreci ve AB turizm destek politikalarının Türk turizm sektörüne ve konaklama işletmelerine ilişkin algıları, anketlere verilen cevapların frekans (sıklık) istatistikleri ve maddelerin (soruların) merkezi dağılım ölçüleri üzerinden yapılmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alfa, yapısal geçerliliği faktör analizi ve ölçek maddelerinin toplam ölçek puanlarını açıklama gücü Spearman Sıra Farkları korelasyon analizi kullanılarak test edilmiştir. Ölçek ve madde (soru) puanlarının normallğine ilişkin olarak da Kolmogorov Smirnov testi uygulanmıştır.

Uygulanan ölçeğe ilişkin ilgili tarafları anlamlı algı farklılıklarının olduğu hipotezi, Bakanlık çalışanları ve Meslek örgütü üyeleri ölçek puanları, normal dağılım özelliği göstermediği için parametrik olmayan Mann-Whitney U testi uygulanarak test edilmiştir. Araştırmada farklılaşma analizlerinin istatistiksel anlamlılığı için  $p < 0,05$  olarak alınmıştır.

## 4. Bulgular ve Yorum

Araştırmaya katılan toplam 393 kişinin 308'i (% 78,4) Bakanlık çalışanlarından, kalan 85'i (% 21,6) ise meslek örgütü üyelerinden oluşmaktadır. Cinsiyet açısından araştırmaya katılanların 218'i (% 55,5) erkek, 175'i (% 44,5) kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların % 1,8'i 18-24 yaş grubunda, % 53,9'u 25-39 yaş aralığında, % 37,9'u 40-54 yaş aralığında ve kalan % 6,4'lük kısmı 55 yaş ve üstü grubunda yer almaktadır. Öğrenim düzeyi açısından araştırmaya katılanların % 92,9'u (365 kişi) üniversite, yüksek lisans ve doktora mezunlarından oluşmaktadır. Bilinen yabancı dil açısından araştırmaya katılan kişilerin profili incelendiğinde; ankete katılanların % 83'nün (326 kişi) İngilizce bildiği görülmüştür.

### 4.1. Sektörel Etkiler Konusunda Tarafların Algıları ve Algı Farkları

Sektörel etkilere ilişkin algı düzeyi sıklık değerleri sonuçlarının sıralaması Bakanlık çalışanlarının sektörel etkilere ilişkin algı düzeyleri % 49,7 (soru 10) ile % 76,3 (soru 1) arasında değişmekte olduğunu göstermiştir. Bakanlık çalışanları sektörel etkiler konusunda genelde daha temkinli ve tutarlı bir yığılım gösterdiği görülmüştür.

Meslek örgütü üyelerine ilişkin algı düzeyi sıklık değerleri sıralaması sektörel etkilere ilişkin olumlu algı düzeyleri % 52,9 (soru 7) ile % 94,1 (soru 11) arasında değiştiğini göstermiştir. Meslek örgütü üyelerinin genel olarak sektörel etkiler konusunda Bakanlık çalışanlarının temkinli yaklaşımına göre çok daha olumlu ve tutarlı bir algıya sahip olduğunugöstermiştir.

Meslek örgütü üyelerinin neredeyse tamamı AB sürecinin Türkiye'nin tanıtımına olumlu etkisini olacağını düşünürken, sektörel açıdan çalışanlara olumlu etkilerin sınırlı düzeyde kalacağına ilişkin temkinli ve hâkim bir görüş söz konusudur. Sektörün önemli ve öncelikli algılarından birisi de çevresel politikalar ilişkin olumlu algılardır.

Ankette bulunan soru setindeki algı farklarını değerlendirme amacıyla her madde (soru) için Mann-Whitney U testi gerçekleştirilmiştir. Mann-Whitney U testinde algı farklılaşma analizlerinin istatistiksel anlamlılığı için  $p < 0,05$  olarak alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre beş soruda tarafların algı farkları istatistiksel olarak anlamlıdır ( $p > 0,05$ ). Bu sorular sınıflandırmaya tabi tutulduğunda, ilk grubun tüm politikaların etkisi ile ortaya çıkması beklenen “AB-Türk halkları arasında kültürel ilişkilerin artacağı – soru 2” ve “AB ile kültür işbirliği konusundaki işbirliğinin gelişeceği – soru 1” konusundaki sorulardan oluştuğu görülmektedir. İkinci grup ise çalışma koşullarına ilişkin “çalışanların işgücü standartları ve çalışma koşulları (soru 6 ve 7)” sorulardan oluşmaktadır. Son grup “Turizmin yıla yaygın turizm çeşitliliği sağlanacağı – soru 5”dir.

#### **4.2. Konaklama İşletmelerine Etkiler Konusunda Tarafların Algıları ve Algı Farkları**

Bakanlık çalışanlarının konaklama işletmelerine etkilere ilişkin olumlu algı düzeyleri % 74,0 (soru 20) ile % 39,9 (soru 14) arasında değişmektedir. Bakanlık çalışanları genel olarak, AB süreci ve AB turizm destek politikalarının konaklama işletmelerine etkileri konusunda sektörel etkilere ilişkin genel yaklaşımlarına paralel bir şekilde temkinli bir yığılım gösterdiği görülmektedir. Bakanlık çalışanları, mesleki eğitim konusunda konaklama işletmeleri açısından olumlu gelişmeler olacağını düşünmektedir. Sosyal turizm, kırsal ve kültür turizmine yönelik (soru 4-5) konaklama işletmelerinin sayısının artacağı düşünülmekle birlikte, bu tür hizmet çeşitlendirmelerinin turizmin sezonluk ve bölgesel dağılımının (soru 2-3-6) konaklama işletmelerine olumlu etkisi olduğu konusunda kararsız olduklarını göstermektedir. Yine bölgesel kalkınma politikalarının, çevre politikalarının ve tüketici haklarının

korunmasına ilişkin politikaların konaklama işletmelerine olumlu etkisine ilişkin ortalamaların üstünde olumlu bir algı söz konusudur.

Meslek örgütü üyeleri, sürecin konaklama işletmelerini olumlu etkileyeceğine yönelik çok daha pozitif bir yaklaşım içerisindedir. Algı konusundaki farklılık, etkiler konusunda da farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Meslek örgütü üyeleri, turizm destek politikalarının önemli araçlarından birisi olan bölgesel fon uygulamalarının, konaklama işletmelerine etkisinin öncelikli etki yaratabilecek alanlardan birisi olduğunu düşünmektedir. Meslek örgütü üyelerinin turizmin bölgesel ve mevsimlik dağılımının olumsuz etkilerinin giderilmesine yönelik politikalar konusunda daha tutarlı bir algıya sahip olduğunu göstermektedir. Yine çevre politikalarının bir sonucu olarak konaklama işletmelerinde önemli değişimler olacağına yönelik bir yaklaşım söz konusudur.

Her iki grup için en olumlu ortak algı “Tanıtım alanında küresel pazarlama ağlarına dâhil olan işletme sayısında artış olacaktır” konusundaki etkidir. Her iki grup için en temkinli yaklaşım sergilenen ortak algı ise “Konaklama işletmeleri çalışanlarının çalışma koşulları iyileşecektir” ve “Konaklama işletmelerinde tüketici haklarına yönelik şikâyetler azalacaktır” sorularıdır. Meslek örgütü üyelerinin konaklama işletmecisi olarak, AB süreci birlikte yapılacak düzenlemeler sonucunda bile çalışma koşullarının iyileşeceğine ve tüketici şikâyetlerinin azalacağına inanmaması üzerinde düşünülmesi gereken konulardan birisidir. Aynı konularda Bakanlık çalışanlarının algısı da önemlidir. Çünkü sektör açısından en üst kurumun çalışanlarının değişim sürecine rağmen çalışma standartlarında iyileşme ve tüketici şikâyetlerinde azalama olacağı konusunda sınırlı olumlu algıları, Bakanlığın işlevi, düzenlemeleri ve denetleme fonksiyonu

açısından sorgulanmaya muhtaç bir durumdur.

Konaklama işletmelerine etkiler konusunda 4 soru açısından tarafların algı farkları istatistiksel olarak anlamlıdır ( $p>,05$ ). Bu sorular sınıflandırmaya tabi tutulduğunda mesleki eğitim, istihdam politikası, tek para ve işletmelerin satın alma-birleşmesine ilişkin düzenlemeleri kapsayan rekabet politikası alanları olduğu görülmektedir.

## 5. Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın en önemli bulgusu; Avrupa Birliği süreci ve AB turizm destek politikalarının sektörel ve konaklama işletmeleri düzeyinde ortaya çıkaracağı etki konusunda genel olarak Bakanlık ve meslek örgütü üyelerinin olumlu algıya sahip olmasına yönelik tespittir. Çünkü araştırma kapsamında seçilen turizm tarafları; mevcut kurumsal özellikleriyle politika yapıcı, düzenleyici ve denetleyici bir kurum niteliğinde olan Bakanlık tarafını ve ikincisi de sektörün içerisinde yaşayan, iç ve dış etkenlerin sektöre etkilerini sürekli gözlemleyen turizm konaklama işletmecilerini temsil etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin AB turizm destek politikalarına uyum yönünde atacağı yasal mevzuat uyumlaştırmaları ve uygulamaları, turizm taraflarının işbirliği içerisinde yürütmesi gereken bir süreçtir. Araştırma elde edilen bulgular ve öneriler ana politikalar bazında değerlendirilmiştir.

**Genel Politika Etkileri:** Genel etkiler içerisinde; AB-Türkiye kültür-turizm işbirliği konusunda taraflar arasında ortak olumlu algı olması dikkate değer bir husus olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak, meslek örgütü üyelerinin daha olumlu bir yaklaşımı söz konusudur.

**Öneriler:** Bakanlık tarafının özellikle sürecin yönetimi ile ilgili kritik kuruluş olarak turizm sektörünün tüm ilgili taraflarını AB turizm politikaları, olası sonuçları konusunda bilgilendirmesi, buna ilişkin tarafların

*farkındalığını artırması yönünde önemli görevler üstlenmesi önerilmektedir. Ayrıca bu süreçte AB tarafıyla daha sıkı işbirliği içerisinde sektörü, iyi uygulamaları ve olası etkileri kamuoyuna daha iyi yansıtmalıdır. Çünkü bu konuda kısa vadeli ve anlık hamleler sektörün ilgili taraflarında beklenen etkiyi hemen ortaya çıkaramayabilir. Bakanlık koordinasyonu ile AB tarafının ve sektör temsilcilerinin uzun dönemli ilişkiler tesis etmesi sektörde sürece ilişkin var olan olumlu algıyı sürekli kılmasını sağlayacaktır.*

**Turizmin Bölgelere ve Sezonlara Dengeli Olarak Dağıtılması:** Turizm sektörü açısından turizm sektörüne ilişkin olarak IX. Kalkınma Planı dönemi hedefleri ile uyumlu bir şekilde hazırlanan ve turizm politikalarının genel çerçevesini belirleyen "Türkiye Turizm Stratejisi-2023" belgesinde ortaya konulan birçok strateji söz konusudur. Bunlar:

- İç turizmde toplumun farklı kesimlerine uygun kalite ve fiyatta turistik ürün alternatiflerinin sunulması (Sosyal Turizm),
- Zengin kültürel ve doğal değerlere sahip kentlerin markalaştırılarak, turistler için bir çekim noktası haline getirilmesi (Kültürel Turizm),
- Alternatif turizm türlerinden öncelikli olarak sağlık turizmi ve termal turizm, kış turizmi, golf turizmi, deniz turizmi, eko turizm ve yayla turizmi, kongre ve fuar turizminin geliştirilmesi (Turizm çeşitlendirmesi, Kırsal Turizm, Sosyal Turizm),
- Varış noktası olarak geliştirilecek ve birden fazla ili kapsayan turizm gelişim bölgelerinde yerel ve bölgesel kalkınmada turizmin güçlü bir araç olarak kullanılması (Turizm çeşitlendirmesi, Sosyal, Kültürel Turizm),
- Belli bir güzergâhın doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek belli temalara

dayalı olarak turizm amacıyla geliştirilmesidir (Kültürel ve Kırsal Turizm).

**Öneriler:** Türkiye’de geliştirilen politikalar daha çok turizm çeşitlendirmesini hedef alan kırsal, kültürel, sağlık gibi tematik alanlardaki turizm çeşitlendirmesi ve/veya bölgesel talep dengesizliğini gidermeye yönelik turizm gelişme koridorlarının oluşturulmasına yönelik politikalar. Avrupa Birliği entegre turizm politikası yaklaşımıyla bir yanıyla turizmdeki mevsimsel ve bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik politikaları ve araçları devreye alırken, diğer taraftan “turizme erişilebilirlik”, “her kesime turizm hakkı”nı savunan sosyal turizm politikalarını uygulamaktadır. Bu nedenle Türkiye’de politika olarak ifade edilen turizm çeşitlendirmesini ön plana alarak turizmin mevsimsel ve bölgesel etkilerini ortadan kaldırmayı amaçlayan politikaların hızla uygulamaya geçilmesi, turizm konaklama işletmelerinin bu alanda yatırım yapma isteğinin devlet tarafından da teşvik edilmesi gerekmektedir.

**Mesleki Eğitimin Desteklenmesi ve İstihdam Politikası:** Taraflar genel olarak, mesleki eğitim konularında sektörde olumlu yönde gelişmeler ve etkiler olacağına inanmaktadır. Bunun hizmet kalitesine etkisi konusunda da ortak bir algı söz konusudur. Diğer taraftan taraflar turizm çalışanlarının çalışma koşullarının iyileşeceğine inanmamaktadır. Mesleki eğitim konusunda birçok topluluk programına dâhil olan Türkiye, mesleki yeterlilik konusunda Türkiye Ulusal Europass Merkezi, Mesleki Yeterlilik Kurumu vasıtasıyla gerekli kurumsal düzenlemeleri de yapmıştır.

**Öneriler:** Türkiye’nin turizmin tüm tarafları ile mesleki eğitim konusunda ortaya konulan hedefler doğrultusunda aldığı inisiyatifi aynı kararlılıkla devam ettirmesi gerekmektedir. Turizme özel olarak yapılması gereken ise mesleki yeterlilik düzeyinin artırılması konusunda, Bakanlığın sektörü teşvik ederek

turizm sektörü çalışanlarının mesleki eğitim sürecine hayat boyu öğrenme prensibiyle katılımlarını sağlamalıdır. Çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusu her iki tarafın ortak olumsuz algısının olduğu bölümdür. Bu konuda tarafların ilgili Bakanlıklarla işbirliği içerisinde AB politikalarına uyum konusunda politikalar ve uygulamalar geliştirilmesine katkı sağlaması gerekmektedir. Genel istihdam politikası içerisinde yapılacak düzenlemelere, turizm sektörü kendine has sorun tanımlamaları ve çözüm önerileriyle mutlak bir şekilde taraf olmalıdır. Çünkü yapılacak genel düzenlemeler turizm sektörünün özel ihtiyaçlarını karşılamayabilir.

**Tüketicilerin Korunması:** Turizm sektörüne yönelik olarak tüketicilerin korunması anlamında yapılan düzenlemeler AB tarafının en hassas olduğu konulardan birisidir. Tüketici şikâyetleri konusunda konaklama işletmelerine göre sektör genelinde daha olumlu gelişmeler olacağı konusunda bir algı söz konusudur. Başka bir ifadeyle, sektör genelinde daha az şikâyet geleceği beklentisi varken, konaklama işletmeleri düzeyinde bu beklenti daha düşük düzeylerde. Avrupa Birliği düzeyinde bu konuda yapılan düzenlemelerin birçoğu konaklama işletmeleriyle (tüketici sözleşmeleri, paket tur, seyahat ve tatil sözleşmeleri) doğrudan ilgilidir. Diğer taraftan turist güvenliği açısından taraflar sektörel ve konaklama işletmeleri düzeyinde daha tutarlı ve olumlu algıya sahiptir.

Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu’nda belirtildiği üzere aşağıda belirtilen konularda uygulama sorunları bulunmaktadır (Onuncu Kalkınma Planı, ÖİKR, 2013, s.9-10):

- Türkiye, 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Yasası ve bağlı Yönetmelikte AB mevzuatına uygun değişiklikler yapmış, paket tur ve turist sigortası konularını mevzuatına



dâhil etmiştir. Ancak, uygulamada turist sigortası konusunda gerekli etkinliğin sağlanamadığı, iflas ettiğini bildiren seyahat acentesi yolcularının mağdur oldukları görülmektedir.

- 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Yasası'nda uyum çalışmaları sürecinde, AB ülkelerinde bulunan Tur Operatörlüğü sistemi mevzuata alınmamış, A grubu seyahat acentelerinin tur operatörlüğü işlevini yürüten kuruluşlar olduğu kabul edilmiştir. Söz konusu farklılığın giderilmesi uluslararası normlara uyum açısından olduğu kadar, seyahat güvenliği ve turistlere verilen teminat açısından da önem taşımaktadır. Bu konuda, 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Yasası kapsamına "tur operatörlüğü" kavramının alınması gerekmektedir.

**Öneriler:** Türkiye'nin özellikle tüketici haklarının korunması konusunda atılmış olduğu adımlar, yapılan yasal düzenlemeler AB politikalarıyla tamamen uyumludur. Turizm sektörü açısından paket tur, seyahat ve tatil sözleşmelerine ilişkin düzenlemeler uzun süredir yürürlüktedir. Tüm bunlara rağmen hem Bakanlık çalışanlarının hem de meslek örgütü üyelerinin bu konuda olumsuz algıya sahip olması, bu konuda düzenlemenin ötesinde uygulamada ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Bu nedenle özellikle uzaktan paket tur, seyahat ve tatil sözleşmeleri konusunda Bakanlığın daha etkin kontrol mekanizmalarını devreye alması, önemli yaptırımlar konusunda genel tüketici haklarına ilişkin hükümler dışında süreci destekleyici rol alması faydalı olacaktır. Buna benzer şekilde bu tür şikâyetlere sürekli şekilde tabi kalan konaklama işletmelerinin Bakanlık tarafından kamuoyuna duyurulması işletmelerin bu konudaki hassasiyetini artırabilecektir.

**Bölgesel Kalkınma ve Kullanılan Mali Destek Politikaları:** Avrupa Birliği bütçesinin nerdeyse % 30-40'lık bölümünün aktarıldığı ve genellikle hibe niteliğindeki fonlar bölgesel ve tematik tercihlerle proje bazında kullandırılan kaynaklardır. Çok doğal ve beklenen bir sonuç olarak araştırma tarafları AB fonlarından yararlanma imkânının artacağı algısına sahiptirler. Böyle bir algı önemli olmakla birlikte, bu fonlardan yararlanmak isteyen tarafların ilgili koşulları yerine getirmesi, proje üretme ve hazırlama kapasitesinin bulunması gerekmektedir.

**Öneriler:** Geri dönüşsüz hibe niteliğindeki mali kaynaklardan yararlanma isteği normal bir güdü olarak karşılanabilir. Kaynağı sağlayanlar açısından sağlanan bu kaynaklar "ne tür hedeflere ulaşılacağı", "bunun nasıl gerçekleştirileceği" ve elbette "hedef grubunun kim olduğu" önemli ve cevap verilmesi gereken sorulardır. Bu nedenle bu tür kaynakları sağlayan kuruluşların tamamı, bu kaynakları yarışma usulüyle proje bazında kullanılmaktadır. Türkiye açısından bu konuda en önemli sorun proje üretmek noktasında kilitlenmektedir. Dolayısıyla ilgili fonlardan turizm sektörünün yeterince yararlanması için ilgili tarafların işbirliği içerisinde gerekli hazırlık çalışmalarını yapması gerekmektedir. Avrupa Birliği bünyesinde hibe dışındaki önemli mali kaynaklar Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarıdır. AYB kaynaklarından doğrudan turizm sektörüne aktarılan kaynaklar sınırlı düzeylerde kalmıştır. Dolayısıyla bu konuda yine Bakanlığın turizm sektörünün ilgili taraflarıyla projeler geliştirerek AYB'den düşük faizli kredi kaynak temini yönünde çalışmalar yapması turizm sektörünün kaynak ihtiyacını karşılamak anlamında çok önemli etkiler yaratabilecektir.

**Çevre Politikası:** Bakanlık çalışanları ve meslek örgütü üyelerinin ortak algıyla genel ortalamanın üzerinde hem fikir oldukları konulardan birisi de çevresel politikalar ve buna ilişkin uygulamalardır. Bu

algının bu derece yüksek olması bu konuda yapılan ve yapılacak düzenlemelerin başarı şansını artıran en önemli faktörlerden birisidir. Avrupa Birliği çevre politikasının turizm-çevre boyutunda temel hedefleri; doğal kaynakların sorumluluk prensipleri ile kullanımının teşvik edilmesi, turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin dikkate alınması (atık üretimi, bioçeşitlilik, kara ve su kaynakları üzerinde çevresel baskılar) ve turizm alanlarının doğal ve kültürel bütünlüğünün ve kültürel mirasın korunmasıdır. Bu çerçevede, AB içerisinde turizm sektörünün olumsuz etkilerinin giderilmesine yönelik geliştirilen önlemler; çevreyi koruyarak turizm faaliyetlerinin kalitesinin artırılmasını desteklemek ve turizmin çevresel etkilerini asgari düzeye çekmektir. Turizmin çevresel olumsuz etkilerinin giderilmesi için ortaya konan hedefler ve önlemlere ilişkin Türkiye’de uyumlaştırma çalışmalarının tamamlanması düzenleyici ve denetleyici kurum olarak Bakanlığa, uygulayıcı kuruluşlar olarak konaklama işletmelerine önemli sorumluluklar yüklemektedir. “Türkiye Turizm Stratejisi-2023” belgesinde çevre politikaları ile ilgili çeşitlik stratejik hedefler belirlenmiştir. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- Hızla gelişen turizm sektörünün yoğunlaştığı yerleşmelerin altyapı ve ulaşım sorunların giderilmesi ve
- Kitle turizminin yoğun olarak geliştiği alanların altyapısının öncelikli olarak ele alınarak güçlendirilmesi ve bu bölgelerdeki turizm sezonunun tüm yıla yayılabilmesine yönelik düzenlemelerin yapılmasıdır.

**Öneriler:** *Bütün sektörlerle ilgili önlem ve uygulamalar setini bir arada barındıran çevre politikalarının etkin sonuçlar elde edilebilmesi düzenleyici ve uygulayıcı kuruluşlar arasında yüksek düzeyde koordinasyonu ve işbirliğini gerektirmektedir. Sürdürülebilir turizm açısından en önemli unsurlardan biri olan çevre konusunda özellikle Katılım Öncesi Mali Yardım*

*Aracı/Programı fonlarından ve diğer AB kaynakları (Topluluk Programları, Avrupa Yatırım Bankası Kredileri) yararlanılarak, turizmde çevreye duyarlı yapılaşma hem teşvik edilmeli, hem de bir zorunluluk olarak ilgili mevzuatların uyumu ve ardından uygulanması sağlanabilir.*

**Uluslararası Pazarda Avrupa Turizminin Tanıtımı:** Bakanlık çalışanlarının ve meslek örgütü üyelerinin en yüksek oranda katıldığı ifadedir. Taraflar AB süreci ile birlikte ülke tanınırlığının artacağına ve bunun sektöre olumlu katkılar sağlayacağına inanmaktadır. Bu algı “Türkiye Turizm Stratejisi-2023” belgesinde ortaya konulan aşağıdaki hedeflerle örtüşmektedir:

- Turizm sektöründe AR-GE’nin kamu, özel sektör ve turizm sektöründeki kuruluşlar arasında öncelikle ele alınması,
- Ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte markalaşmanın hedeflenmesi, ulusal tanıtım ve pazarlamaya ek olarak varış noktası bazında tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine başlanması,
- Dünya ile yarışabilen markalaşan turizm yerleşmelerinin planlanmasıdır.

**Öneriler:** *Turizm açısından pazarı büyütebilmenin temel unsurlarından biriside hedef pazarlarda ortaya çıkan değişimlere uygun politikalar geliştirmektedir. Bu anlamda tanınırlık, çeşitli tematik alanlarda ve/veya bölgelerde marka oluşturmak ve bunu gelişen teknolojik uygulamaları kullanarak yapabilme kabiliyetini ön plana çıkarmaktadır.*

## KAYNAKÇA

- Akman, A., Kılınc, İ., (2010),. Avrupa Birliği'nde Entegre Sınır Yönetiminin Gelişimi ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimine Geçiş Çalışmaları, Türk İdare Dergisi, Sayı: 467, s.9-29.
- Alganer, Y., Yılmaz, G. (2010), Avrupa Birliği Müktesebatı Bağlamında Katma Değer Vergisinde Yakınlaştırma ve Uyumlaştırma Çalışmaları, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XXVIII, Sayı I; s. 135-160.
- Balcı, A., (1989), Eğitimsel Araştırmanın Eğitimsel Sorunların Çözümünde Uygulaması, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 1, s.411-420.
- Beken, O. O. (2007), Avrupa Birliği mali ve turizm Politikaları, Türkiye turizm endüstrisine yönelik olası etkileri, Antalya iline yönelik uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Cünedioğlu, A., (2001), Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyonu sürecinde turizm sektörüne yönelik teşvik politikaları ve uygulamalarının değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiçek O., ve Özgen I., (2001), Avrupa Birliği'nde Turist Hakları ve Adaylık Sürecinde Türkiye'deki Uygulamalar, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı:3, 2001, s.139-153.
- Ecorys, 2010, Study on Employment, Growth and Innovation in Rural Areas (SEGIRA) Main report for European Commission, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Web: <http://www.ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/employment/fulltexten.pdf> adresinden 13.06.2013'de alınmıştır.
- EC, Recommendation 86/666, fire safety in existing hotels, Official Journal of the European Communities. 31.12.1986, s. 60-68.
- EC, Decision 1985/368, Official Journal of the European Communities, 31.07.1985, Brussels, s.56-59.
- EC, Directive 90/314, Council Directive of the 1990 on Package Travel, Package Holidays And Package Tour (90/314/EEC), Official Journal of the European Union. 23.06.90, Brussels, s.59-64.
- EC, Directive 2006/112, The Common System of Value Added Tax, Official Journal of the European Union, 11.12.2006, Brussels, s.1-118.
- EC, Decision 2006/144, Community Strategic Guidelines for Rural Development (Programming Period 2007 To 2013), Official Journal of the European Union, 25.02.2006, Brussels, s.20-29.
- EC, European Commission, Europe, repealing Council Decision 85/368/EEC on the comparability of vocational training qualifications between the Member States of the European Community, 06.11.2007, COM(2007) 680 final, Brussels.
- EC, European Commission, Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe, 30.6.2010, COM(2010) 352 final, Brussels.
- EC, Directive 2011/83/EU, Consumer Rights, Amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC Of The European Parliament and of the Council and Repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council,

- Official Journal of The European Union. 22.11.2011, Brussels, s.64-88.
- El-Agraa, A.M., (2004), European Union Economics and Oolicies, Prentice Hall.
- Karabulut, E., (1998), Avrupa Para Birliği ve Dünya ve Türkiye Turizmi, TÜRSAB, Mors Basım.
- Karakucak, Ş. O., (1991), Avrupa Topluluğu'nun turizm politikası, No: 108, İstanbul: IKV
- Kıncacı, B., Pehlivan, N. Ve Seyhan, G., (2011), Turizm ve Çevre, Pegem Akademi, Ankara.
- Kuru, F., (2005), Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi olmasının Türk turizmine sağlayacağı faydalar konusunda seyahat acentesi çalışanlarının düşünceleri. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Özmen, A. (1999) "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri", Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Eskişehir.
- Paksoy, P., (2005), Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde Avrupa Birliği'nin Türk turizmde rolü ve önemi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- RPA, (2012) Study on The Impact Of EU Policies and The Measures Undertaken in Their Framework on Tourism, Final Report, Volume 1: Measures Prepared for DG Enterprise and Industry, Brussel.
- Sezgin, E., (2004), Bilişim Teknolojileri ve Finansal Yapılanma Sürecinde Turizm Endüstrisi ve Türkiye Turizmi, Anadolu Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Yayınları, No:6, Eskişehir.
- Sivil, H. İ., (2007), Avrupa Birliği turizm politikaları ve Türkiye turizmi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Türkiye Turizm Stratejisi 2023, (2007), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Ulu, A. E., (2010), Türkiye'de turizm sektörünün ekonomik etkileri ve Avrupa Birliği sürecinde turizm politikalarına alternatif yaklaşımlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

### İnternet Kaynakları

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,46686/23082013-giris-cikis-yapan-ziyaretci-yabanci-ve-vatan-.html>, 24.08.2013 tarihinde alınmıştır.

[http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/background/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/background/index_en.htm), 10.11.2012 tarihinde alınmıştır.

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>, 05.06.2013 tarihinde alınmıştır.

<http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/>, 08.06.2013 tarihinde alınmıştır.

<http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/>, 07.06.2013 tarihinde alınmıştır.

<http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/files/docs/calypso>, 07.06.2013 tarihinde alınmıştır.